

Pálinkás József
Felsőoktatás és tudomány

I. A magyar felsőoktatás helyzetéről

Bevezetés

A változó gazdasági–társadalmi környezetben **a magyar felsőoktatás folyamatosan átalakul**. Az **1993-ban megszületett az új** felsőoktatási törvény, amely visszaadta az intézmények **autonómiáját**, és a **tudományos fokozat** odaítélésének jogát, és létrehozta a Magyar Akkreditációs Bizottságot. 1995-ben a felsőoktatás drasztikus pénzügyi elvonást és oktatói elbocsátást élt át, és a felsőoktatási törvény módosítása fellazította az egyetemi oktatás hagyományos rendszerét. A 2003. és a 2004. évi ismételt költségvetési megszorítások a felsőoktatásban komoly működési zavarokat idézhetnek elő.

1998 és 2002 között a felsőoktatás fejlesztését célzó reform fontosa elemei valósultak meg: az intézményi integráció, az intézményfejlesztési terveken alapuló beruházások, a diákhitel, a hallgatói létszámnövekedés, a kreditrendszer, míg más fontos komponensek: az oktatás szerkezeti-tartalmi korszerűsítése, a megnövekedett létszámú és heterogénebbé vált hallgatóság differenciált oktatása, az intézményi működés reformja és a normatív finanszírozás reformja nem vagy nem kielégítő mértékben valósultak meg.

A magyar felsőoktatás egyik legfontosabb jellemzője **a tanulni vágyók számának ugrásszerű emelkedése**. 1990 és 2002 között a felsőoktatásban tanulók létszáma 101 ezer főről 382 ezer főre, vagyis közel a **négyszeresére**, az oktatók létszáma 16 319 főről 23 151 főre, azaz 42%-kal emelkedett. Az egy oktatóra jutó hallgatók száma 6,2 főről 16,5 főre növekedett. Ez az arány megfelel az EU hasonló adatainak. A tanulás iránti igény növekedését mutatja, hogy – miközben a 18 éves korosztály létszáma 125 ezer fő – 2001-ben 149 ezren, 2002-ben 165 ezren, 2004-ben 168 ezren jelentkeztek felsőoktatási intézménybe. A felsőoktatásnak ugyanakkor szembe kell néznie a demográfiai helyzet alakulásával. A fiatalok száma folyamatosan csökken. 2015-re a következő helyzet alakulhat ki: általános iskolát végez kb. 100 ezer fő/év, ebből középiskolába megy kb. 80 ezer fő/év, érettségizik kb. 70 ezer fő/év.

Az erőteljes létszámnövekedésben szerepet játszik **a második és a harmadik diploma megszerzésének növekvő igénye**, amelyet az oktatási intézmények és az oktatáspolitikai mesterségesen is gerjesztenek. Ugyanakkor alacsony a szakképzésben és a felsőfokú szakképzésben résztvevők létszáma (2002/2003-ban a hallgatói összlétszám mintegy 1,5 %-át tette ki).

Többségükben megfelelően működnek a doktori iskolák, de a doktoranduszok (jelenlegi számuk 7500) közül csak igen kevesen szereznek három év után fokozatot. Sok esetben négy vagy öt év elteltével sem szereznek fokozatot a hallgatók. A doktoranduszok számának kis mértékű növelése mellett a kutatómunkára fordítható időt egy évvel meg kell emelni.

Tudnunk kell azonban, hogy a statisztikákban jól mutató létszámnövekedéssel és az alacsonyabb szintű főiskolák egyetemi rangra emelésével **jelentős mérvű színvonalcsökkenés** következett be. Az egyetemek nem oldották meg a kiemelkedő képességű hallgatók magas színvonalú oktatását. A tömegesedés következtében nincs energia az egyéni foglalkozásra. Az egyéni gyakorlati feladatok, mérések, házi feladatok, tervezések, a kis csoportos foglalkozások, és különösen a személyre szabott számonkérés, elmaradnak. Az átlagosan alacsonyabb képességű hallgatókra szabott követelmények miatt a jobb unatkoznak, a gyengébbek pedig tudás nélkül mennek át. A diploma értékét veszti. A felvételi

rendszer és a számonkérési szabályok túlzottan engedékenyek, az oktatók és a hallgatók közötti viszony személytelenné vált.

A magyar felsőoktatás erősségei:

- a magyar tudomány **tekintélye**
- a pusztán szakmai képzésen túllépő **nevelő és nemzetépítő szerep** hagyományai
- a felsőoktatás számos területen még megnyilvánuló **igényessége**
- a történetileg kialakult, világszerte elismert, nagy hagyományú **tudományos iskolák**, amelyekre szervesen épültek rá **a doktori iskolák**
- a felkészült, **oktatók és kutatók** tekintélyes **száma**
- az intézmények nagy része bekapcsolódik a felsőoktatás és kutatás **nemzetközi hálózatába**

A magyar felsőoktatás gyengeségei:

- Az intézményrendszer **nem képes szétválasztani a tehetségek színvonalas képzését a tömegképzéstől**, ugyanakkor a **tömeges képzés szempontjából rugalmatlan, hatékonysága alacsony**.
- A felsőoktatás **finanszírozása esetleges**, az elvek és az alkalmazott gyakorlat nincs összhangban. A finanszírozása **nem alkalmazkodik a tömeg- és elitképzés egyidejűleg megjelenő követelményéhez**.
- A felsőoktatásban **a kutatás finanszírozása messze elmarad a kívánatostól és hiányzik** a kutatás korszerű **szervezeti és infrastrukturális háttere**. A kutatási feladatok jellege és a **hivatali kötöttségű költségvetési finanszírozás** nem illeszkedik egymáshoz.
- **Az intézmények képzési kínálata** gyakran egyszerre elavult és túlzottan divatvezérelt. **A képzési programok** száma szükségtelenül nagy, **szakképzettségek** egy része nem felel meg a munkaerőpiaci keresletnek, **a gyakorlati képzések** gyakran alacsony színvonalúak, a **kihelyezett képzések** száma indokolatlanul nagy.
- **Az intézményi döntéshozatalban** nem kellően érvényesül a kompetencia-elv. **Az intézményi vezetés** nem kellően felkészült a tömegoktatási igények és a munkaerőpiaci elvárások kezelésére. **Az oktatásigazgatás** nem törekszik az államilag finanszírozott képzési kínálatot az ország valós igényeivel összhangba hozni. A bekerülő hallgatók csökkenő tudásszintje és a felsőoktatási intézmények létszámnövelési kényszere értéktelen diplomákat eredményez.

II. A felsőoktatás fejlesztésének céljai

A magyar felsőoktatási fejlesztésének legfontosabb célja **a magyar nemzet gazdasági, tudományos és kulturális versenyképességének fenntartása**. Ugyanakkor az Európai Unióhoz való csatlakozás is sürgőssé és szükségessé teszi magyar felsőoktatás gyengeségeinek kiküszöbölését, a magyar felsőoktatás fejlesztését.

A felsőoktatás fejlesztése nem csupán oktatáspolitikai, közigazgatási és pénzügyi döntést kíván, hanem **hosszú távú nemzeti, társadalomfejlesztési célok meghatározását is**. Dönteni kell arról, hogy a felsőoktatás milyen mértékben legyen kitéve a globális piac törvényeinek, és milyen eszközökkel érvényesítsük a nemzeti érdekeket. **Az állam nem vonulhat ki a**

felsőoktatásból, de jobban a munkaerőpiac piac igényeihez kell igazítania szerepvállalását: a megrendelő szerepét **részben** át kell engednie más szereplőknek: **a hallgatóknak** (mint potenciális munkavállalóknak), és a **nem állami munkáltatóknak**. Ugyanakkor **gondosan meg kell terveznie az állam (és az önkormányzatok) feladatainak ellátásához szükséges szakemberek képzését**.

A Bolognai nyilatkozat, amelyet 1999-ben Magyarország is aláírt, nemzetközi kötelezettséget is jelent. A Bolognai nyilatkozat az európai felsőoktatás harmonizálását az egységes Európai Felsőoktatási Térség (a továbbiakban EFT) megteremtésének nevezi. A nyilatkozat – hivatkozva az egyetemek 1988-es Bolognai Magna Chartájában lefektetett alapelvekre, *legfontosabbnak nevezve az egyetemek önállóságát és autonómiáját, kiemelve és megőrzendő értéknek feltüntetve az európai kulturális és oktatási sokszínűséget* – az európai felsőoktatási intézmények világméretű versenyképességének fokozása és az európai polgárok lehetőségeinek bővítése céljából kinyilvánítja, hogy az aláíró országok együtt törekszenek:

1. **áttekinthető és összehasonlítható végzettségeket és szakképzettségeket** jelentő diplomák kialakítására, beleérve a diplomák által elismert tanulmányok pontos felsorolását egy „diploma-melléklet”-ben,
2. egy lényegében **kétciklusú képzésen** alapuló felsőoktatási rendszer kiépítésére, amelynek első ciklusa legalább három éves, és e ciklus sikeres befejezésekor kiadott diploma munkavállalást tesz lehetővé,
3. olyan **kreditrendszer** bevezetésére, amely segíti a diákok szabad mozgását, és a felsőoktatáson kívül megszerzett tudás regisztrálását és beszámítását,
4. a diákok és oktatók intézmények közötti **cseréjének** elősegítésére,
5. együttműködésre **a minőség** európai garانتálásában,
6. az oktatásban az **„európai dimenzió”** elősegítésére.

Az aláíró országok miniszterei 2001. május 19-én Prágában áttekintették az addig történeteket, és kiadtak egy hosszabb kommunikét, amelynek egy fontos mondata: *„A miniszterek támogatják azt a gondolatot, hogy a felsőoktatást közjónak kell tekinteni, és a jövőben is a köz felelőssége kell hogy maradjon, továbbá hogy a hallgatók az egyetemi közösség teljes jogú tagjai.”*

A Bolognai folyamatról 2003. szeptember 19-én tartott berlini miniszteri értekezleten a részt vevő ország oktatási miniszterei által aláírt kommuniké hangsúlyozza: közös érdek, hogy az EFT kialakításához vezető folyamatok a tagországokban csakúgy, mint európai szinten felgyorsuljanak és egységes irányelvek szerint valósuljanak meg. Így a miniszterek egyhangúlag úgy döntöttek, hogy a legfontosabb teendők, különösen **a kétciklusú képzés bevezetését előrehozzák 2005-re**.

A magyar felsőoktatás fejlesztésének fontos kérdése annak eldöntése, hogy a magyar felsőoktatási rendszer mely elemei igényelnek azonnali változtatást, és a fejlesztés további elemei **milyen ütemezésben valósítandók meg**. Az irreális célokat kitűző, szükségtelen és meggondolatlan átalakítás káoszhoz, az indokolatlan halogatás a fejlesztés elmaradásához vezet. A magyar felsőoktatás fejlesztését célszerű **nem egyszerre, hanem tervezett ütem** szerint végrehajtani összhangban a magyar oktatási rendszerhez hasonló oktatási rendszerű európai országokban ténylegesen végrehajtott változtatásokkal, különösen a képzések átstrukturálása terén. Az oklevélmelléklet bevezetése, a kredit-transzfer lehetővé tétele, az áttekinthető felsőoktatás és az elektronikus „course catalog”-ok létrehozása önmagukban nagy feladatok, a fejlesztést ezek következetes végrehajtásával kell kezdeni.

Tisztában kell lennünk ugyanis azzal, hogy a kétciklusú képzés nem öncél, hanem az európai felsőoktatási térséghez való csatlakozás eszköze. Meg kell várnunk, hogy kialakuljon: Európa egyetemi hogyan értelmezik az első ciklus diplomáját. Ma sok német, holland, belga,

francia egyetemről hallani, melyek az ötéves képzés változatlanul hagyása mellett tervezik a 3 év után kiadandó első diplomát kiadni.

III. A fejlesztés várható hatásai

Az igényesebb és hatékonyabb felsőoktatás közvetlenül javítja a magyar emberek életminőségét, hozzájárul egyéni jólétük megteremtéséhez, a nemzeti kultúra fejlődéséhez. Ugyanakkor növeli az **ország gazdasági és kulturális versenyképességét**: hozzájárul ahhoz, hogy Magyarország vonzó legyen a hazai és külföldi befektetések számára. A magyar felsőoktatás még inkább szerves részévé válik az EFT-nek, több lehetőséget nyújt a hazai hallgatóknak, oktatóknak és kutatóknak a külföldi oktatásba, kutatásba való bekapcsolódásra, valamint az intézményeknek a külföldi hallgatók fogadására. Az állami irányítás és az intézményi működés területén az európai hatások kedvező változásokat indíthatnak el. A finanszírozásban többletforrásként jelennek meg az EU források.

Ha a magyar felsőoktatás gyengeségeinek kiküszöbölése késik, és a „bolognai folyamat”-ból következő feladatok végrehajtásának stratégiáját hibásan alakítjuk ki, az Európa felé történő nyitás komoly veszélyeket rejt magában. Hibás stratégia esetén a magyar felsőoktatási intézmények versenyképessége romlik, legjobb hallgatóink egy része külföldön keres olyan oktatási intézményt, amely az európai munkaerőpiacon elismert diplomát bocsát ki, a magyar hallgatók nem tudnak hatékonyan beilleszkedni az EFT egyetemeinek, főiskoláinak tanulmányi rendjébe, hazai intézményeink nem tudnak elegendő számban külföldi hallgatókat fogadni. A folyamat kihat a magyar munkavállalók EU mobilitására és Magyarország versenyképességére.

IV. A felsőoktatás fejlesztésének tartalmi elemei

A felsőoktatás fejlesztésének főbb elvei:

- a **nyitottság és az egyenlő esélyek** biztosításának elve, mely szerint mindenkinek joga van a képességeinek megfelelő oktatásban való részvételhez
- a felsőoktatás **közhasznúságának** és **nemzetépítő** feladatának elve
- az államnak a felsőoktatásért mint **közjóért** való nagyfokú felelősségvállalásának elve
- A felsőoktatás **hatékony finanszírozásának** és az intézményi **penzügyek hatékony kezelésének** elve.
- a tudomány, az oktatás és a művészetek **szabadságának és felelősségének** elve
- **az önálló szellemi alkotáshoz való jog** és a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok érvényesítésének elve
- a felsőoktatási intézmények **önkormányzáshoz, tulajdonhoz, önálló gazdálkodáshoz** való joga
- az oktatók és a hallgatók **kompetenciájuknak megfelelően** szólhatnak bele az őket közvetlenül érintő döntésekbe
- a **hallgatói és oktatói jogok érvényesíthetőségének** és a **kötelezettségek számonkérhetőségének** elve
- A hallgatók és oktatók belföldi és nemzetközi **mobilitása**.

A felsőoktatás fejlesztésének területei:

- a képzési és a kutatási tevékenység
- a finanszírozás
- az intézményi vezetés
- az állami irányítás

IV/1. A képzési és a kutatási tevékenység fejlesztése

A képzési tevékenység fejlesztése során a magyar felsőoktatás **hagyományaiból** és jelenlegi állapotából kell kiindulni, és **az európai fejlesztési irányt** kell figyelembe venni. A Bolognai Nyilatkozat által elindított európai elképzelésben a felsőoktatás lineáris és két fő ciklusra bomlik (felsőfokú alapképzés [bachelor] és mesterképzés [master], amelyhez harmadikként kapcsolódik a doktori képzés [PhD, DLA]. Ennek megfelelően a magyar felsőoktatásban – főszabályként – az alábbi képzési ciklusokat kell kialakítani:

Az első képzési ciklus a felsőfokú alapképzés, amely fő szabály szerint 3 éves (hat szemeszteres, 180 kredites) időtartamú képzés az ISCED 6. szintjén. Az e ciklusban folyó képzés célja általános diszciplináris tudás átadása, általános diszciplináris készségek kialakítása, és egy, a munkaerő-piacon hasznosítható szakképzettség nyújtása. A képzés végén diplomamunka és záróvizsga nyomán bakkalaureátus (*angolul bachelor*) fokozatot és szakképzettséget igazoló oklevelet lehet szerezni.

A második képzési ciklus a mesterképzés amely az alapképzés utáni, arra épülő, fő szabályként 2 éves (négy szemeszteres, 120 kredites) képzés az ISCED 6. szintjén. A mesterképzés célja speciális diszciplináris tudás átadása, speciális diszciplináris készségek, szakmai kompetencia kialakítása, a tudományos kutatáshoz, a magasabb szintű diszciplináris ismeretek megszerzéséhez szükséges készségek kialakítása, valamint egy, a munkaerő-piacon hasznosítható szakképzettség nyújtása. A képzés végén diplomamunka és záróvizsga nyomán magiszteri fokozatot (*angolul master*) és szakképzettséget igazoló magiszteri oklevelet lehet szerezni.

A doktori képzés, amely a mesterképzés utáni, arra épülő 3 éves (6 szemeszteres, 180 kredites) képzés és az ISCED 7. szintjén helyezkedik el **harmadik képzési ciklusnak** tekinthető. E képzés tudományos doktori fokozat (PhD, illetve DLA) megszerzésére készít fel. A képzés végén tudományos disszertáció és doktori védés (illetve művészi mestermunka készítés és védés) nyomán tudományágakban lehet doktori (PhD/DLA) fokozatot elnyerni.

A felsőoktatás részeként az ISCED 5. szintjén működik a **felsőfokú szakképzés**, amely elsősorban meghatározott szakképzettség megszerzésére készít fel. A felsőfokú szakképzés két éves (négy szemeszteres, 120 kredites) képzés, amelyben megtalálhatóak az adott szakképzettséghez kötődő általános ismereteket átadó tárgyak is. A képzés végén sikeres szakmai vizsga nyomán felsőfokú szakképzettséget lehet szerezni. A felsőfokú szakképzésnek olyannak kell lennie, hogy az abban megszerzett kreditek legalább egy negyede betudható legyen valamilyen az alapképzés kreditjeibe.

A magyar felsőoktatás ma duális jellegű, azaz a főiskolai és az egyetemi képzés szervezetileg (egyetem – főiskola) és tartalmilag is (különböző egyetemi és főiskolai képesítési követelmények) elkülönül. A lineáris kétciklusú képzésre történő áttérést felületesen megközelítve egy igen egyszerű megoldás adódik: az egyetemi képzést jelenlegi formájában bontsuk két ciklusra, a főiskolai képzést pedig tekintsük alapképzésnek. **A magyar felsőoktatás átalakításának egyik veszélye azonban éppen ennek a megoldásnak**

az egyszerűségében van. A magyar felsőoktatás duális rendszerének erőszakos és gyors megszüntetése esetén a rendszer tehetetlensége folytán ugyanis éppen ez az állapot jön létre. Ekkor az alapképzések szintje a főiskolai képzések szintjéhez igazodik, és ezáltal a magiszteri fokozat színvonala a jelenlegi egyetemi diploma színvonala alá esik. A magyar felsőoktatásban ezért **meg kell engedni a lineáris kétciklusú képzéstől eltérő képzéseket:**

- **Alapképzésre nem épülő magiszteri fokozattal végződő képzések** indulhatnak akkor, ha a képzés lineáris ciklusokba szervezése a végzettségekhez társuló szakképzettségek jellege és a képzés hazai hagyományai miatt csak aránytalan nehézségek árán lenne megvalósítható (pl. orvosi képzések, jogászképzés, egyes művészeti képzések).
- Az alap- és a magiszteri képzésben – elsősorban a tanárképzés speciális szempontjai miatt – **meghatározott szakpárok**on meg kell valósítani a **kétszakos képzés** lehetőségét.
- A tanító és az óvodapedagógus-képzést speciális pedagógiai bakkalaureátus fokozatnak kell tekinteni.
- A **tanárképzés** továbbra is két szinten legyen lehetséges. A képzés első szintje szakterületet (preferáltan két szakterületet) megjelölő **tanári vagy szakterületi bakkalaureátus fokozat** megszerzése után, tanítási gyakorlat és tanári készségeket átadó képzésben történjen, és **tanári vizsgával záruljon**. A tanárképzés második szintje a magiszteri képzéssel egyidejűleg, vagy azt követően tanítási gyakorlat és tanári készségeket átadó képzésben történjen, és **tanári vizsgával záródjon**. Az első szint a közoktatás 5.-8., a második szint a 9.-12. osztályaiban szaktanári feladatok ellátására képesít. A szakterületet megjelölő tanári bakkalaureátusi fokozattal rendelkezők magiszteri képzésbe történő belépésének feltételeit az intézmények határozhatják meg.
- A magyar egyetemi képzés hagyományosan magas színvonala érdekében lehetővé kell tenni, hogy a felsőfokú alapképzésben **emelt szintű tárgyak, és kiemelt kurzusok** (*angolul honorary course*) jelenjenek meg, amelyek a mesterképzésbe történő felvételnél előnyt jelentenek.
- Lehetővé kell tenni olyan alapképzések indítását, amelyek nem adnak szakképzettséget. Az ilyen alapképzéshez fő szabályként mesterképzés csatlakozik (consecutive studies). Minden ilyen képzéshez biztosítani kell ugyanakkor a szakképesítés megszerzését lehetővé tévő két szemeszteres speciális szakmai képzést.
- A képzési ciklusba nem illeszkedő, a diszciplináris ismeretek megújítását, specializálását, a szakmai ismeretek fejlesztését, megújítását célzó kiegészítő, továbbképző, specializáló programnak indítását törvénnyel nem szabad kizárni.

A képzési szerkezet változásával megváltozik **a képzések tartalmi tagolódása** is. A felsőfokú **alapképzésben** jelenlegi túlspecializált szakok helyett mintegy 100 alapszakon szerezhető képesítés. A **mesterképzés** speciálisabb mesterszakokon történik. A mesterszakok összesített száma akár 500 is lehet. A **doktori képzésben** tudományáganként szervezett doktori iskolák keretében kialakított doktori programokban folyik a tudományos kutatásra történő felkészítés.

A képzésben továbbra is a szakok jelentik az alapvető megjelölést. A szakok képzési ágak és képzési területek szerinti csoportosítása a sok szempontból (pl. finanszírozás) hasznos lehet.

A képzési szerkezet átalakulásával megváltozik a **felvétel rendje** is. A *felsőfokú szakképzésbe* minden sikeresen érettségiző diák felvételt nyerhet, amennyiben oda jelentkezik. A **felsőfokú alapképzésre** a jelentkezők képzési **szakra** nyerhetnek felvételt érettségi eredményük alapján. Minden intézmény meghatározhatja, hogy mely általa biztosított képzési szakra milyen érettségi eredménnyel lehet felvételt nyerni. A **magiszteri képzésbe** alapfokozattal lehet jelentkezni, és alapvetően az alapképzésben elért eredmények adják a felvétel kritériumait, de az intézmények felvételi vizsgát is tarthatnak a megfelelő felkészültségű hallgatók kiválasztása érdekében. A képzés szakokon kezdődik és folyik. Az intézmény meghatározhatja, hogy az egyes magiszteri szakokra milyen bakkalaureátusi fokozatok esetén lehet felvételt nyerni az eredmények vagy felvételi vizsga alapján. A **doktori képzésre** mesterfokozattal lehet jelentkezni. Az intézmények/doktori iskolák maguk határozzák meg a felvétel kritériumait és a felveendők kiválasztásának módját is.

A felsőoktatási intézményekben folyó **kutatási, fejlesztési és szakmai (pl. művészeti) alkotó munkát az intézmények alaptevékenységéhez tartozónak kell tekinteni**. A felsőoktatás fejlesztésének kiemelt feladata a felsőoktatásban működő szellemi műhelyek megerősítése. Ennek három fő eleme: **a tudományos kutatás és fejlesztés** valamint **a szakmai (pl. művészeti) alkotó munka** finanszírozásának **az alapfinanszírozásba történő beépítése**. Új, hatékony és az európai szinten **versenyképes műhelyek létrehozására szolgáló pályázati alap létrehozása**. A kutatás és fejlesztés valamint a művészeti alkotó tevékenység versenypályázati rendszerének gyors, és jelentős fejlesztése.

IV/2. A felsőoktatás finanszírozása

A finanszírozási rendszerrel szemben támasztott követelmények:

- Tegye lehetővé **a képzés, a tudományos kutató és fejlesztő**, továbbá **a szakmai (pl. művészeti) alkotó munkát**, és az **intézmény fenntartását**.
- Legyen **stabil, átlátható, tervezhető**.
- Normatív **mutatókon és teljesítmény-indikátorokon** alapuljon.
- A **munkaerőpiaci** (a felvevőpiaci) **igényeknek megfelelő képzési kínálatot** finanszírozzon.
- Ösztönözze a **minőség, a hatékonyság** növelését.
- Ágazati szinten biztosítsa, intézményi szinten ösztönözze a **felsőoktatás tartalmi és szerkezeti korszerűsítését**.
- A **saját bevételek** egyaránt szolgálják a **tudományos kutató és fejlesztő, a szakmai alkotó munka**, valamint **az infrastruktúra fejlesztését**, illetve a realizálásában közreműködők **jövedelmének növelését**.

A fenti elveket bizonyára többféle finanszírozási modell kielégíti. A jelenlegi állapotot, a képzési szerkezet változását, a felsőoktatási intézmények feladatait figyelembe véve a fenti elveket az alábbi finanszírozási rendszerrel javasoljuk megvalósítani:

1) normatív alapú támogatások:

- (a) **képzési támogatás**
- (b) **kutatási támogatás**
- (c) **fenntartási támogatás**

2) pályázatok útján elosztandó források

- (d) **egyéb járulékos támogatások**

3) szerződéses alapon nyújtott

(e) átalakítási támogatások

(f) fejlesztésekre és felújításokra nyújtott **beruházási** támogatások

4) saját bevételek.

A finanszírozás (a)-(f) elemein belül meghatározott arányoknak kell érvényesülnie. A normatív támogatási rendszer szolgáljon az intézményeknek szánt állami finanszírozás döntő részének, mintegy 80 %-ának elosztására. **A finanszírozást így alapvetően a hallgatói érdeklődés és a tudományos teljesítmény határozhatja meg.** Ehhez meg kell határozni az állami finanszírozás képzési ciklusok és területek szerinti nagyságát, és az államilag finanszírozott hallgatói helyek intézményenkénti számát.

A **pályázati úton** elosztott **egyéb járulékos támogatások** (d) valójában működési (képzési, kutatási, fenntartási) támogatások, amelyek bizonyos speciális sajátosságok kezelésére, illetve speciális tevékenységek (pl. kis szakok fenntartása, tangazdaságok, szakmai gyakorlati képzés, stb.) támogatására szolgálnak. A **szerződéses alapon nyújtott támogatások** pályázati úton elosztott források, amelyek az új rendszerre való átállás megkönnyítése érdekében nyújtott átalakítási támogatások (e) és **intézményfejlesztési tervek** alapján hosszabb távra kötött szerződésekre alapozva elosztott fejlesztési támogatások (f). Az egyensúly és az egyenletes fejlődés érdekében a (d)-(f) támogatások *együttes súlya* a fejezeti költségvetési támogatás 20 %-a körül alakulhat, egy-egy intézményen belül azonban aránya ne haladhassa meg az intézményi költségvetés 30 %-át. Az állami fenntartású intézményekben a beruházásokat és felújításokat (állagmegóvást) egyaránt szolgáló fejlesztési támogatás részaránya egy évben se csökkenhessen országos szinten a teljes költségvetési támogatás 5 %-a alá, intézményi szinten pedig mindig érje el legalább a 3 %-ot.

Az egyes képzési ciklusokban tanulmányokat folytató hallgatók arányait kiindulásként – a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján - a következőképp célszerű meghatározni: Felsőfokú szakképzésben az érettségizők 10 %-a, alapképzésben 75 %-a vesz részt. Mesterképzésben az alapképzésben tanulmányokat folytatók 60%-a vesz részt. Doktori képzésben a mesterképzésben tanulmányokat folytatók 4 %-a vesz részt. Ezen fő arányokon belül az állam ciklusonként a képzési területekre határozza meg az állami finanszírozásban részesítendő hallgatók számát az előző évi jelentkezések és a munkaerőpiac igényeinek figyelembe vételével.

1 (a) A képzési támogatás

A képzési támogatást (normatívát) képzési *ciklusonként* (alapképzés, mesterképzés, doktori képzés), a *képzési területek eltérő költségeit* figyelembe véve kell megállapítani.

1 (b) A létesítmény-fenntartási támogatás

A fenntartási támogatás javasolt mértéke távlatilag a teljes normatív támogatás 20 %-a, az átmenet megkönnyítése érdekében néhány évig 30 %-a. Az intézményi fenntartási normatíva számításnak alapját az előző évi teljes állami támogatásban célszerű meghatározni. Ez kellő gyorsaságú átmenetet és kellő stabilitást biztosít a finanszírozásban. A speciális igények az egyéb járulékos pályázati támogatásban figyelembe vehetők.

1 (c) A kutatási támogatás

Az állami finanszírozás költségvetési forrásainak kutatástámogatásra használt részarányát fokozatosan 25%-ra kell emelni. A megemelkedett kutatási támogatás azonban csak akkor érheti el célját, ha a támogatás számításának alapja a kutatási kapacitások (tudományos minősítéssel rendelkezők száma) mellett fokozatosan, növekvő súllyal figyelembe veszi a kutatási eredményesség (cikkek, szabadalmak, alkotások, hivatkozások stb.) mértékét is.

2 (d) Pályázati úton elosztott egyéb járulékos támogatás

E források szolgálnak képzés- vagy tudománypolitikai célból fenntartandónak ítélt kis szakok magasabb költségeinek támogatására; a nemzetközi szerződések keretében működtetett képzési programok támogatására; egyéb sajátos felsőoktatási tevékenységek támogatására (tangazdasági, klinikai, gyakorló iskolai szakmai gyakorlat, kutatóberendezések, művészeti diplomamunkák stb. költségeire); a társadalom- és oktatáspolitikai aktuális célkitűzéseinek támogatása, és az intézményfenntartás speciális (pl. műemléki) feladatainak finanszírozására. A speciális sajátosságokat, célokat támogató pályázati források súlya a fejezeti költségvetési támogatás mintegy 5-10 %-a lehet.

3 (e) Szerződéses alapon nyújtott átalakítási támogatás

A szerződéses alapú átalakítási támogatások célja, hogy az átmenet éveiben az intézményátalakulási kiadások finanszírozhatók legyenek, azaz forráshiány miatt ne maradjon el szükséges átalakítás. Erre a támogatására akkor van szükség, ha az intézmény iránti hallgatói érdeklődés változása miatt a képzési, kutatási és fenntartási támogatás összege több mint 5 %-kal kisebb, mint a korábbi évben hasonló jogcímen kapott támogatás reálértéke. Az állam e források elosztásánál a szektorsemlegesség elve alapján jár el. Egy-egy intézményen belül érvényesítendő korlát lehet, hogy a nem normatív támogatások együttes aránya ne haladhatta meg egy adott évben sem az intézményi költségvetés 30 %-át.

3 (f) Szerződéses alapon nyújtott intézményfejlesztési támogatás

A fejlesztési támogatások odaítélésének alapelve az, hogy a fejlesztés költségvetési támogatásának célja az intézmény teljesítményének növelése, azaz a teljesítménymutatóinak javítása. Ennek teljesülése érdekében minden fejlesztési támogatás teljesítmény-szerződés keretében valósul meg. A fejlesztések finanszírozása a kívánatos ütemben akkor lehetséges, ha a már jelzett, addicionális költségvetési forrás társul egyéb források bevonásával.

Döntés a finanszírozásról

A **kormány** ciklusonként és képzési területenként meghatározza meg az állami finanszírozásban részesítendő hallgatók számát.

A kormány előterjesztése alapján az **Országgyűlés** a költségvetési törvényben képzési ciklusonként és képzési áganként meghatározza az egy hallgatóra eső képzési támogatást, a kutatási és a fenntartási támogatás, a beruházási és pályázati támogatás fejezeti összegét.

Az **oktatási miniszter** meghatározza az államilag finanszírozott hallgatói helyek intézmények közötti elosztását, valamint dönt a kutatási és a fenntartási támogatás, a beruházási és pályázati támogatás intézményenkénti elosztásáról.

A hallgatói támogatási rendszer fejlesztése

A hallgatói támogatás jelenlegi rendszerét kell fenntartani, amely a hallgatói normatíván alapuló tanulmányi ösztöndíjból, szociális (pl. önkormányzati) ösztöndíjakból, lakhatási támogatásból, és az intézményben igénybe vehető természetbeni juttatásokból áll. E rendszer nem szorul lényege átalakításra, a támogatás növelését elsősorban a szociális ösztöndíjra kell fordítani. A hallgatói támogatás rendszeréhez tartozik a diákhitel intézménye, amelyet fenn kell tartani.

IV/2. Az intézményi vezetés

A képzési szerkezetben tervezett változtatások kapcsán át kell gondolni az intézményi irányítást. Változtatni annyit érdemes, amennyi a képzési szerkezet megváltoztatásához és a hatékonyabb működéshez szükséges. Minden átgondolatlan átalakítás oktatói és kutatói energiát köt le, és csökkenti a magyar felsőoktatás intézményeinek és egészének versenyképességét. Érdemes figyelembe venni, hogy az EU hivatalos dokumentumai nem kívánják meg az intézményi irányítási rendszer átalakítását.

A képzési szerkezet átalakításával nem történik a magyar felsőoktatásban olyan változás, amely az intézményi irányítás teljes átalakítását követeli meg. **Az intézményeket továbbra is az autonóm egyetemi közösség által választott rektornak kell vezetnie.** A gazdálkodás jogszerűségéért a **gazdasági főigazgató** felel. **Az akadémiai tevékenység és a menedzsment tevékenység felügyelete nem választható ketté.** A felsőoktatási intézmények méretének és piaci helyzetének megváltozása ugyanakkor megköveteli, hogy az intézmények vezetésében az operatív döntések gyorsabban és hatékonyabban, a személyi felelősséget jobban megjelenítve történjenek. Ehhez szükséges átalakítások:

- A dékán vezetői szerepének és hatáskörének, és a dékáni tanács hatáskörének növelése
- a rektor vezető szerepének és hatáskörének, és a rektori tanács hatáskörének növelése
- az intézmények Társadalmi Tanácsainak a felsőoktatási törvény szerinti működtetése

Az állami intézmények fenntartója a magyar állam, a fenntartói jogokat az oktatási miniszter gyakorolja. Az állami intézmények esetében ennek továbbra is így kell történnie.

Az oktatási miniszter fenntartói jogát ma lényegében a **felsőoktatási helyettes államtitkárságon keresztül gyakorolja.** Ennek célszerű továbbra is így maradnia. A fenntartói jogok hatékonyabb ellátására – az intézmények méretének megnövekedése következtében – indokoltá teheti, hogy az oktatási miniszter – a felsőoktatási intézmény tanácsával és az egyetem képzési profiljában érdekelt szakminisztériumokkal egyetértésben – egy **Fenntartói Tanácsot** (a továbbiakban FT) hozzon létre. A FT a fenntartói jogok tekintetében a miniszter tanácsadó és döntés-előkészítő testülete, amelynek vannak jogosítványai az intézmény működésének vizsgálatára. **A fenntartói jogok gyakorlójaként azonban csak a miniszter, vagy a miniszter megbízásából a helyettes államtitkár jár el.** Ebből következően a FT megbízatása a miniszter megbízatásával esik egybe.

Azon állami felsőoktatási intézmények esetében, amelyek **nem állami intézményként való működése** jelentősen növelhetné az intézmény lehetőségeit, a törvénynek meg kell engednie a szigorúan kontrollált – az állami vagyonszétosztást megakadályozó – átalakulást. Ennek feltehetően számos formája lehetséges. Az alábbiakban felvázolt minta **az egyik lehetséges, a magyar felsőoktatás lehetőségeit növelő forma.**

Ha a felsőoktatási intézmény képzési, kutatási vagy művészeti tevékenységének fejlesztésére jelentős és megbízható háttérrel rendelkező magánbefektető komoly ajánlatot tesz, Felsőoktatási törvény (a továbbiakban Ftv.) tegye lehetővé, hogy az oktatási miniszter

előterjesztésére az Országgyűlés járuljon hozzá az intézmény következő formában történő átalakításához:

A befektető létrehoz egy **magánalapítványt** az intézmény fenntartásának támogatására. Az alapítványnak igazolnia kell, hogy legalább öt évre biztosítani tudja a felsőoktatási intézmény teljes költségvetésének legalább 30 %-át.

Az alapítvány és az Oktatási Minisztérium létrehoz egy **intézményfenntartó közhasznú társaságot** (a továbbiakban Kht.), amelynek feladata az intézmény fenntartása. A közhasznú társaságot a tulajdonosi tanács által választott igazgató irányítja. A tulajdonosi tanácsban a szavazati arány a befektetett tőke és az intézmény finanszírozásában vállalt részesedés szerint oszlik meg.

Az Oktatási Minisztérium – az Országgyűlés jóváhagyása után – átadja a fenntartói jogokat az intézményfenntartó Kht.-nek. Az állami finanszírozás szintjét és fejlesztését az átadáskor szerződésben rögzítik. Az intézmény fenntartója ezek után az intézményfenntartó Kht., amelyben az állam tulajdonrészrel rendelkezik.

IV/4. Az állami irányítás

A felsőoktatás egésze tekintetében állami irányításon a **közigazgatási irányítást** értjük. Az állami felsőoktatási intézmények esetében a közigazgatási és a fenntartói irányítás között különbséget kell tenni

A közigazgatási irányítás

A közigazgatási irányítás szereplői:

- az Országgyűlés,
- a köztársasági elnök,
- a kormány
- az oktatási miniszter,
- a szakmai tartalomért felelős miniszterek.

A közigazgatási irányításban a legfontosabb kérdés az oktatási miniszter ágazati irányítási jogkörének meghatározása. Az ágazati irányítás sajátossága, hogy fenntartótól függetlenül kiterjed minden intézményfenntartóra, felsőoktatási intézményre, a bennük foglalkoztatottakra, és az ott tanulmányokat folytatókra.

Az ágazati irányítás legfontosabb feladatai:

- a) a törvények és kormányrendeletek előkészítése,
- b) a miniszteri szintű szabályozás,
- c) költségvetési támogatás elosztási rendszerének működtetése
- d) a felsőoktatás rendszerének fejlesztése
- e) fenntartói tevékenység feletti törvényességi ellenőrzés ellátása,
- f) hatósági engedélyezési jogkör gyakorlása.
- g) az államilag finanszírozott létszámok elosztása.

Egyértelműen és pontosan meg kell határozni az oktatási miniszter hatósági törvényességi ellenőrzési jogosítványait. A miniszter hatósági ügyekben hozott döntéseivel kapcsolatosan biztosítani kell a bírósági jogorvoslat lehetőségét.

Tételesen meg kell vizsgálni a miniszter jelenlegi jogosítványait, és ki kell szűrni a felesleges engedélyezési jogköröket. Ezeket át kell adni a fenntartónak, illetve az intézményvezetés részére.

A fenntartói irányítás

A fenntartói irányítás kérdéseinek vizsgálata előtt igen lényeges annak tisztázása, hogy a fenntartó az a szervezet vagy személy, amely, illetve aki **a felsőoktatási intézmény működéséhez szükséges feltételeket biztosítja**. A fenntartó jogosítványai egységesek. Minden fenntartót azonos jog illetve meg. Az intézmény működéséért a fenntartó felelős. Fenntartó lehet:

- a) az állam
- b) alapítvány,
- c) gazdasági társaság,
- d) az egyházi jogi személy,
- e) az országos kisebbségi önkormányzat,
- f) önkormányzat
- g) magánszemélyek.

Felsőoktatási intézmény létesítésének személyi, tárgyi feltételeit jogszabály határozza meg. Felsőoktatási intézmény létesítésének jogát továbbra is az Országgyűlés hatáskörében kell tartani. Az állami felsőoktatási intézmények fenntartója az állam nevében az oktatási miniszter.

A fenntartó

- a) dönt a felsőoktatási intézmény létrehozásáról és az alapító okiratban meghatározza a felsőoktatási intézmény alapfeladatait és az ehhez kapcsolódó kiegészítő tevékenységeket. A felsőoktatási intézmény létrehozását az Országgyűlés hagyja jóvá.
- b) biztosítja a felsőoktatási intézmény működéséhez szükséges vagyoni, személyi és tárgyi feltételeket.
- c) megállapítja a felsőoktatási intézmény költségvetését és biztosítja részére a működéséhez szükséges költségvetési fedezetet.
- d) az oktatási miniszteren keresztül a köztársasági elnökhöz kinevezésre felterjeszti az egyetemi tanárokat és az intézmény vezetőjét, az egyetemi tanács javaslata alapján kinevezi az intézmény gazdasági főigazgatóját
- e) jóváhagyja a jelentős átalakítási döntéseket: pl. jelentős beruházások, karok és új professzori állások létesése
- f) ellátja az intézmény működése feletti törvényességi ellenőrzést.

A tudományos kutatás és fejlesztés

Bevezetés

A tudományos kutatás és a kulturális élet egy nemzet öntudata, szuverenitása és gazdasági ereje szempontjából alapvető jelentőségű. *“Az értelmi fejletlenség előbb utóbb minden bizonnyal függésbe hoz a szellemi súly az egyedüles valódi felsőbbség a világon.”* Széchenyi István látnoki szavainak érvényessége ma bizonyára nyilvánvalóbb, mint akkor volt, amikor leírta. Technikai értelemben a huszonegyedik század a mögöttünk hagyottnál is nagyobb mértékben a tudás, a tudomány évszázada lesz, a közösségek versenyképességét még inkább a tudás megteremtése (kutatás), átadása (oktatás) és felhasználása (innováció) határozza meg. Az elmúlt századok kiemelkedő magyar gondolkodói is felismerték a tudás és a tudomány értékeinek társadalom- és jövőformáló erejét, a nemzet életében és felemelkedésében betöltött jelentős szerepét. A nemzet nagyjai, a hazai szellemi élet kiválóságai tevékenységüket a nagyvilágra való kitekintéssel mindenkor a nemzeti haladás szolgálatába állították.

“Egy nemzet nagy csak akkor lehet, ha kebelében önálló kutatás folyik. Ezért a nemzetek életében döntő jelentősége van annak, van-e ott tudománypolitika...”. Klebelsberg

szavai sem kevésbé aktuálisak ma, mint a múlt század elején. Az Európai Unió tagállamai között talán a tudományos kutatás területén a legerősebb a kooperáció. Mégis, a Német Szövetségi Köztársaság kancellárja éppen a napokban jelentette be az új német tudománypolitikai tervet, amely világosan mutatja, hogy Európa jelentős hatalmai nem mondanak le az önálló tudomány- és technológiapolitikáról.

A jelenlegi helyzet

Magyarországon a rendszerváltoztatás után *a tudománypolitika a nemzeti politika meglehetősen elhanyagolt területe volt*. A tudományos kutatás ráfordításai jelentős mértékben csökkentek, a már 1990-ben is versenyképtelen kutatási infrastruktúra állapota tovább romlott, a tudományos pálya iránti érdeklődés csökkent. Az egymást váltó kormányok programjukban még igen, tényleges döntéseikben már kevésbé foglalkoztak a tudománypolitikával.

Először az Orbán-kormány dolgozott ki átfogó tudománypolitikai programot. A *Tudomány és technológiapolitika 2000* című dokumentum a magyar tudomány és a technológiai innováció hosszú távú fejlesztési programját fogalmazta meg, amely a magyar szellemi élet, a gazdasági és politikai szféra széles körének elképzeléseiben, jövőbe tekintő tervein alapult. Ennek három ajánlása: (1) a meglévő tudományos műhelyek megerősítése, versenyfinanszírozási abszorpciós képességük növelése, (2) a meglévő versenypályázati rendszerek megerősítése, (3) *Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok (NKFP)* indítása volt.

A megfogalmazott célok megvalósításához a 2001. és 2002. évi költségvetés jelentős forrásokat rendel. 2001-ben legalább 17,5 milliárd forinttal, 2002-ben további legalább 19 milliárd forinttal nőtt a kutatás és fejlesztés költségvetési finanszírozása. A 2002. évi statisztikai adatok szerint a kutatás és fejlesztés költségvetési támogatása elérte a GDP 0,7 %-át, ami azt jelenti, hogy ha a vállalkozások kutatási és fejlesztési ráfordításainak a költségvetési ráfordításokkal legalább azonos mértékűek lettek volna 2002-ben – az eredeti terveknek megfelelően – a GDP legalább 1,4 %-a szolgált volna a kutatást és fejlesztést.

A tudománypolitika legfontosabb elemei közé tartozott egy teljesítményelvű, az ifjú nemzedék számára vonzó *életpálya-modell* kialakítása, amelynek első lépéseként 2001-től kezdődően *egységes oktatói és kutatói bérrendszert* vezetünk be. Ebben a jövedelmet alapvetően *az oktatói és kutatói pálya szigorú követelményeken alapuló előmeneteli rendje* határozza meg. A pálya egyes szakaszainak (tanársegéd, adjunktus, docens) jövedelmét az egyetemi tanárok garantált illetményének százalékában (45%, 50%, 70%) határoztuk meg, *és pontos megfeleltetésbe hozzuk az oktatói és a kutatói beosztásokat*. A garantált professzori illetményt a költségvetési törvény határozta meg. A fiatal oktatók és kutatók pályakezdésének segítésére létrehozuk a Békésy György posztdoktori ösztöndíjat, amely országos versenypályázati rendszerben a legkiválóbb 250 doktorált fiatal részére biztosított docensi jövedelmet. Fenntartottuk a Bolyai ösztöndíjat. A Széchenyi István ösztöndíjjal országos versenypályázati rendszerben a 150 legkiválóbb docensnek előlegeztük meg a professzori jövedelmet. Az egységes oktatói és kutatói bérrendszer bevezetése *a kutatók számára 2001-ban átlagosan 30 %-os béremelést jelentett, és az oktatói és kutatói pályát kiszámíthatóvá tette*.

A program az államilag fenntartott kutatóhelyeknél megerősítette *az alapellátáson és pályázati rendszeren alapuló kétcsatornás költségvetési finanszírozást*. Az intézmények alapellátása 2001-ben és 2002-ben jelentősen nőtt. E számottevő növekedés mellett, minden kutatóhely, tudományos műhely számára új lehetőséget jelentenek a 2001-ben a az előző évinek mintegy kétszeresére, 2002-ben további másfélszeresére növekvő versenypályázati források.

A magyar kutatás és fejlesztés igazán kritikus pontja a *vállalati kutatási és fejlesztési források dinamikus növekedése*. Ennek legfontosabb ösztönzője a kutatás és fejlesztés profittermelő képessége, és a kutatást és fejlesztést serkentő társadalmi környezet megteremtése. Mindkettőnek kulcskérdése az oktatás, a megfelelően képzett munkaerő és a megfelelő kutatási és fejlesztési műhelyek megléte. A *vállalatokat közvetlen ösztönzőkkel is érdekeltté tettük K+F ráfordításaik növelésében*. Egyfelől a Műszaki Fejlesztési Alaprogram célzott pályázatai révén, másfelől azzal a régiókban egyedülálló intézkedéssel, hogy 2002-től a *vállalkozások kutatási és fejlesztési kiadásai 200 %-át leírhatják adóalapjukból*, ha saját vagy bármely más magyarországi kutató fejlesztő helyen végzik vagy végeztetik el fejlesztéseiket.

A program legjelentősebb lépése a versenypályázati finanszírozás jelentős fejlesztése volt. Az 1986-ban létrehozott – 1991-től önálló törvénnyel szabályozott – *Országos Tudományos Kutatási Alaprogramok* (OTKA) feladata elsősorban az *alapkutatások* támogatása a tudomány fejlődésének belső logikáját követve. Egyéni kutatói vagy kutatócsoportos kezdeményezésre – elsősorban a felsőoktatási és kutatóintézeti műhelyekben – nemzetközi színvonalú tudományos eredmények létrejöttét, eszökbázisuk megteremtését finanszírozza – kissé leegyszerűsítve – évente és programonként 1 és 20 millió forint közötti mértékben. Az OTKA költségvetési támogatása a 2000. évi 3,3 milliárd forintról 2001-ben 5,2 milliárd forintra, 2002-ben 7 milliárd forintra nőtt. Rendkívül sajnálatos, hogy a 2004. évi költségvetésben az OTKA támogatás 5,7 milliárd forintra esett vissza, veszélyeztetve a programok végrehajtását.

A *Központi Műszaki Fejlesztési Alaprogram* (KMÚFA) feladatát abban határoztuk meg, hogy segítse elő az *alkalmazott kutatások*, a közcélú műszaki fejlesztések megvalósítását, az infrastruktúra fejlesztését, a hasznosításra alkalmas eredmények megismertetését, gyakorlati alkalmazásának meggyorsítását. A támogatottak köre is jóval szélesebb, mint az OTKA esetében. Egyetemi műhelyektől a kis és középvállalatokon keresztül a magyar és nemzetközi nagyvállalatok kutató és fejlesztő műhelyeikig terjed. Ismét némi egyszerűsítéssel témánként 10-150 millió forint támogatást lehetett elnyerni pályázatain. A KMÚFA költségvetési támogatása a 2000. évi 6 milliárd forintról 2001-ben 8,7 milliárd forintra, 2002-ben 11 milliárd forintra nőtt.

A program keretében elindítottuk a több szakterületet egyszerre átfogó *Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programokat*, az alábbi öt területen:

1. *Az életminőség javítása*
2. *Információs és kommunikációs technológiák*
3. *Környezetvédelmi és anyagtudományi kutatások*
4. *Agrárgazdasági és biotechnológiai kutatások*
5. *A nemzeti örökség és a jelenkori társadalmi kihívások kutatása*

A pályázati programok 2001. évi költségvetési fedezete 5,75 milliárd forint, amely 2002. évben 10 milliárd forintra emelkedett. A NKFP első négy programja esetében a projektenként kérhető összeg minimum 100 millió forint az ötödik program esetében ez minimum 10 millió forint. A pályázati projektek értékelésekor előnyt élveztek azok a témák, amelyek vállalkozás és közcélú kutatóhely konzorciális együttműködésén alapulnak. E programokkal olyan nagyívű fejlesztéseket kívátak elindítani, amelyekben egy programon belül jelen van az alapkutatástól a piaci termékig vagy szolgáltatásig a teljes fejlesztési lánc, a vállalkozások aktív partnerei a kutatás és fejlesztés műhelyeinek, és a programok konkrét eredmények létrehozását célozzák. A Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Program harmonikusan illeszkedett az Európai Unió fejlesztési programjaihoz.

A kutatás és fejlesztés versenypályázati támogatását a fenti három pillére helyezve és ezzel egyidejűleg műhelyeit megerősítve, a finanszírozás tekintetében hosszú ideje először állt elő az igazi áttörés lehetősége.

A kormányváltás után a tudománypolitika marginalizálódott. Az elindított programokat leállították, a költségvetési támogatás 2003-ban és 2004-ben jelentős mértékben, a versenypályázati finanszírozás drasztikusan csökkent. A kormány mintegy másfél évig egyáltalán nem foglalkozott a tudománypolitika kérdéseivel. Ebben csak a 2003 végén történt változás, amikor benyújtották „A tudományos kutatásról és a technológiai innovációs alapról” szóló törvényt. Az új törvény a vállalkozásokat fejlesztési hozzájárulásra kötelezi, amely az innovációs alap egyik forrása. Ezt az alapvetően helyes lépést azonban nem követte a költségvetési hozzájárulás növekedése. Az Innovációs Alap 2004. évi költségvetési hozzájárulása mintegy 10 milliárd forinttal kevesebb, mint a KMÜFA és az NKFP 2002. évi költségvetési támogatása volt.

Cselekvési program:

A *Tudomány és technológiapolitika 2000* című dokumentum alapvető célkitűzéseit ma is érvényesnek tartjuk. A cselekvési programban azonban figyelembe kell vennünk a bekövetkezett változásokat:

- Legalább két évet elvesztegettünk.
- Magyarország az Európai Unió tagja lesz.
- Az Innovációs Alap új helyzetet teremtett.

Ennek megfelelően legfontosabb feladataink:

1. A költségvetési támogatás csökkentésének korrigálása az intézmény-finanszírozás és az alapkutatások versenyfinanszírozási támogatása (OTKA) esetében.
2. A bér és az infrastrukturális feltételek javításával, az intézmények versenyképességének növelése.
3. Olyan önálló, de az Európai Kutatási Térség programjait figyelembe vevő aktív tudománypolitika megvalósítása, amely a magyar kutatás és fejlesztés eredményeit jól láthatóvá teszi. Ez a források koncentrációját, és az európai szinten versenyképes területek kiválasztását és hatékony finanszírozását jelenti.
4. Az Innovációs Alapnak át kell vennie a Központi Műszaki Fejlesztési Alap és a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Program első négy alprogramjának támogatását.
5. A nemzeti szempontból (pl. magyar nyelv) fontos bölcsészeti és társadalomtudományi kutatások számára új alapot kell létrehozni.
6. Következésképpen meg kell valósítani a felsőoktatási intézmények olyan finanszírozási reformját, amely a felsőoktatási kutatásokat hatékonyan, magyar versenyképességet és a teljesítményeket figyelembe véve finanszírozza.